

El Punt Avui, 24/01/26

La Catalunya del Nord es mossega la llengua

Més que una llengua desconeguda, el català, al nord de l'Albera, és una llengua inaudible

El fet que una part significativa de la població sàpiga parlar-la contrasta amb el seu ús limitat

A la Catalunya del Nord, la llengua catalana viu actualment un moment clau

El departament més pobre de l'Estat francès no inverteix en la seua llengua, i els municipis, tampoc

LLUÍS DAGUES - PERPINYÀ

El 1659, a l'illa dels Faisans, sobre el riu Bidasoa, al País Basc, les corones de França i d'Espanya firmaven un tractat de pau, conegut com la Pau del Pirineu, que posava fi a vint anys de guerra. Un any més tard, en les conferències de Llívia, els emissaris francesos i espanyols es compartien definitivament Catalunya: les comarques del Rosselló, el Vallespir, el Conflent i la part alta de la Cerdanya passaven definitivament a estar sota dominació francesa. La nova frontera s'impermeabilitzava amb una xarxa de fortificacions, el Principat perdia el nord, i desapareixia per sempre dels mapes i del relat nacional català. Aquest

és el conte comú de la historiografia popular: un tall brutal de la gran Catalunya, i una annexió violenta, que deixà per sempre uns catalans —els del nord— fora de la seua comunitat primigènia. Nogensmenys, la història de la substitució lingüística a la Catalunya del Nord és molt més llarga i complexa. Primer, la Pau del Pirineu del 1659 no posà fi a la guerra. Durant els 40 anys que segueixen la firma del tractat, les armades franceses i hispàniques creuen la nova frontera entre les dues Catalunyes nou vegades per intentar envair un bàndol o l'altre. Al mig, els catalans s'aixecaren tres voltes, i quatre conspiracions foren desbaratades pel poder francès. En aquest moment, la Catalunya del Nord suportà un exèrcit que representà un terç de la seua població durant els conflictes del segle XVII, i durant la Revolució Francesa les comarques septentrionals comptaran tants soldats com habitants. Més que una annexió, el Tractat del Pirineu suposà una ocupació violenta, i oficialitzà la creació d'una marca militar disputada entre els monarques de París i Madrid.

D'altra banda, els catalans del nord continuaran parlant català, almenys majoritàriament fins al 1945. Entre l'annexió francesa i la fi de la Segona Guerra mundial, les autoritats franceses multiplicaran els intents per “posar fi al geni català”, a les comarques annexionades, i assimilar la població al regne de França i, després, a la República. Ja a partir de les dècades 1660 i 1680, des de Versalles, es decideix crear noves escoles per ensenyar als fills de la noblesa local el francès, tot prohibint als nord-catalans anar a estudiar al sud de la nova frontera. Diferents edictes intentaran imposar la llengua en les pregàries, sense èxit i, finalment, el 1700, Lluís XIV publica l'edecte del 2 d'abril, que prohibeix l'ús del català en els documents oficials, i un nivell mínim de francès és exigít per ocupar els càrrecs públics.

Malgrat tot, la multiplicació dels reglaments, de les obligacions i dels edictes entre el 1659 i la Revolució Francesa, el 1789, podrien demostrar un aferrissament contra la llengua pel poder estatal. Però el que indiquen, veritablement, és la impotència durant més d'un segle d'imposar al territori una identitat i una llengua, i la lleialtat lingüística dels catalans del nord. Lleialtat que s'afirmarà al llarg del segle XIX i fins al segle XX. A partir del 1833, l'Estat impulsa les primeres lleis a favor de la instrucció pública, que desembocaran en les famoses lleis Ferry del 1881 i 1882. Els professors enviats a la província del Rosselló —nom que des del Tractat designa la Catalunya del Nord— fan remuntar a París la situació a Perpinyà i voltants. Així, els mestres s'alarmen: en acabar el segle XIX, menys d'un terç dels alumnes tenen nocions de francès, i més de la meitat dels alumnes no en té cap coneixement. Caldrà esperar les primeres generacions diplomades de les escoles públiques, a la fi del segle, i la integració econòmica del territori a la resta de l'Estat francès perquè la llengua es difongui més profundament en la societat nord-catalana. I malgrat tot, no serà suficient. Els nord-catalans enviats a combatre contra els alemanys, entre el 1914 i el 1918, són objecte de burla per part dels altres soldats per la seua manera de mal parlar francès. Serà també el cas de nombrosos *appelés* durant la guerra d'independència d'Algèria, el 1962, soldats nascuts als anys quaranta, i que tenien encara com a llengua materna el català. Igualment, els refugiats espanyols i sud-catalans quan fugen del règim de Franco el 1939 es troben encara una població majoritàriament catalanòfona, fins i tot pels carrers de Perpinyà.

Però l'agost del 1944, Perpinyà i la Catalunya del Nord s'alliberen de l'ocupant nazi. Amb la voluntat de reconciliar tota la nació, i exaltada per la victòria sobre

el feixisme, França s'imposa definitivament en els esperits i a les llars: la ràdio, la televisió, i l'administració sobretot, participaran llavors activament a difondre la llengua francesa. Baixa laboral pagada, drets cívics i seguretat social, del recorregut d'ensenyament de l'*éducation nationale* fins a la jubilació: el francès s'imposa entre els agents de l'administració local i en els formularis per emplenar al servei de correus, a la prefectura i a l'ajuntament. Sense preavís, els pares deixen sobtadament de parlar català a tota la mainada nascuda després del 1944 i, només en tres generacions, la llengua desapareixerà completament de l'ús quotidià.

Entre totes les dates que volen marcar el relat de la substitució lingüística del país, l'any 1963 és àmpliament descuidat. Nogensmenys, aquest any és segurament el punt d'inflexió en la història de la llengua catalana al nord. Des de l'arribada del tren a Perpinyà, el 1856, fins a l'entrada d'Espanya al mercat comú europeu, el 1986, la Catalunya del Nord es converteix en l'horta de l'Hexàgon. La producció agrícola afavorí durant més d'un segle una economia rural potent, entre vinyaters, hortolans i fruiters. Però, ja a partir dels anys cinquanta, la conjuntura canvia, i la producció local ha de competir amb els productes més barats importats del sud. En el mateix moment, amb l'emergència de la classe mitjana francesa, durant el període econòmic favorable conegut com "les trenta glòries" i l'obertura progressiva de l'Estat espanyol, els francesos emprenen les autopistes del sol, cada estiu, per passar les vacances a les costes turístiques de la Catalunya del sud, el País Valencià, les Illes i Andalusia. Per contenir la fugida de les divises franceses, i els sis milions de turistes que creuen la frontera cada estiu, el govern del general De Gaulle impulsa un pla d'ordenació de la costa del golf del Lleó. Conegut com la Missió Racine, aquest pla faraònic d'assecamment de la costa, d'erecció d'estacions balnearies i d'eixamplament de càmpings canvià la cara del país, la seua concepció de si mateix i la seua llengua.

Així, de la sorra del litoral rossellonès neixen Argelers, Canet de Rosselló, Port Barcarès i Sant Cebrià. A la muntanya, el pla neu del mateix període afavoreix el desenvolupament de les estacions hivernals de Les Angles i Font-romeu. Entre els anys setanta i noranta, la Cerdanya i el Rosselló baraten la seua economia productivista per una economia del consum i de la renda immobiliària, temporal i girada cap al nord, mentre que el Vallespir i el Conflent es fossilitzen i assisteixen, impotents, al tancament de les últimes fàbriques i mines de ferro. Llavors, les grans famílies d'hortolans es converteixen en veritables dinasties cimenteres i, després de la costa, són els pobles del rerepaís rossellonès que impulsen la seua muda: a la vora dels nuclis antics i estrets dels pobles de la plana s'eixamplen, a partir dels anys vuitanta, però sobretot dels anys noranta, i massivament durant la primera dècada del segle XXI, grans barris pavellonaris de cases residencials homogènies, coneguts a França com a "ciutats dormitori", o "*lotissements*", acompanyades per la multiplicació de grans superfícies comercials. La muda arquitectònica és alimentada pel trastorn demogràfic: la transformació del territori en un espai turístic atreu, cada any d'ençà dels anys setanta i vuitanta, 10.000 forasters, jubilats la majoria, aturats en bona part, vinguts del nord de França i d'Europa. En el mateix moment, 5.000 nord-catalans fugen del país cada any, la meitat tenen entre 17 i 29 anys i dos anys d'estudis superiors, i marxen per anar a diplomar-se o a treballar a les ciutats de Montpeller, Tolosa o París. Els emigrants més pobres, espanyols primer, fins al 1975,

portuguesos després, i magrebins finalment, no tenen cap altra possibilitat que instal·lar-se als centres urbans desafectats, barrejant-se amb la població gitana i els avis del poble. Així, dels 300.000 habitants que compta la Catalunya del Nord el 1960, passen a ser 500.000 cinquanta anys més tard, amb un saldo natural negatiu, i exclusivament amb el saldo migratori positiu. Durant aquest moment també, l'economia local s'esfondra a mesura que l'economia turística pren importància. A partir del 1984, la taxa d'atur no baixarà mai per sota del 10% de la població activa, fins al 14% actual.

En aquest context, la llengua catalana pateix directament aquests canvis majors. La generació nascuda entre el 1944 i el 1964 encara podia sentir parlar català al seu voltant, amb una "llengua d'orella", integrada sense consciència. Malgrat tot, un fort complex baixà l'estima dels locutors catalanòfons d'aquest moment. Llengua dels immigrants espanyols, dels pobres, dels camperols, dels gitanos, dels vells, el català havia de ser completament abandonat per tal de poder assegurar als fills un futur. A la generació nascuda entre el 1964 i el 1984, ja li era difícil sentir parlar català, fora del món rural i dels coneguts del poble. Nogensmenys, serà aquesta generació que viurà directament els avenços majors per a la llengua al nord: després de l'efervescència militant post maig del 1968, el sentiment "catalanista" es normalitza a poc a poc a partir dels anys setanta i vuitanta. L'obertura de les primeres escoles Bressoles el 1976, seguides per les escoles Arrels el 1981, el retrobament de la Generalitat, els Jocs Olímpics de Barcelona del 1992 i l'arribada de mitjans de comunicació sud-catalans, amb TV3 i el diari El Punt, que obre breument una redacció a Perpinyà, contribueixen a generar un ambient favorable per a la llengua. Si el sud té una influència notable en l'esperit dels catalans del nord, també uns actors locals mouen els plecs vocals del país. L'Ajuntament de Perpinyà, encapçalat per representants del partit polític Unitat Catalana, impulsa la bilingüització dels carrers i de la seua comunicació, finança les escoles immersives i classes de sensibilització portades per l'Associació per a l'Ensenyament del Català, multiplica els lligams institucionals amb el sud, autoritza els casaments en llengua catalana, permet als seus elegits expressar-se en català en els consells municipals... D'altra banda, el teixit militant i associatiu, fruit de les primeres organitzacions dels anys seixanta, acaba d'estructurar-se als noranta i exerceix una pressió constant de cara a les institucions estatals que permet, a més de finançar les iniciatives a favor del català, obrir un grau d'estudi a la Universitat de Perpinyà i crear un diploma de mestra d'escola bilingüe. Perquè, a partir del 1994, i fins al 2014, 28 escoles públiques a paritat horària obren un poc tot arreu (on el dia es divideix entre les dues llengües, francesa i catalana), a les quals s'afegeixen set escoles Bressoles i dues escoles Arrels. Així, el català guanya a poc a poc les institucions i els àmbits escolar, mediàtic (la ràdio Arrels és, encara avui dia, l'única ràdio que proposa exclusivament continguts en català), cultural i esportiu. Materialitzant aquesta llengua exaltada, que torna a trobar amb entusiasme el seu país i la seua gent, l'equip de rugbi USAP guanya, entre els anys 1990 i 2015, diferents campionats que consagren definitivament els seus socis com a catalans.

Aquest període de certa efervescència és portat també per una forta i intensa mobilització militant, sovint en contra del poder francès, dels seus representants locals i del centralisme regional de Montpeller i Tolosa. A finals dels anys noranta, el prefecte Bonet, que multiplica les reaccions públiques en contra de

la llengua i dels habitants del país, veu la seua prefectura assetjada per una sardana gegantina. El projecte de MAT, entre el 2001 i el 2016, dona l'oportunitat a les associacions culturals i mediambientals d'organitzar les manifestacions més grans que el territori hagi conegut aquests últims vint anys, al mateix moment que el projecte del president de la regió Llenguadoc-Rosselló pretenia canviar el nom del territori per "Septimània". La mobilització tornarà al carrer, més forta encara, el 2015, quan 15.000 persones es manifesten contra la creació de la gran regió Occitània. Durant aquests anys, es realitzaran diferents enquestes sociolingüístiques; primer, portades per la regió francesa el 1994 i 1996, i, després, per la Generalitat, amb la Universitat de Perpinyà, el 2004 i el 2015. Durant aquests 25 anys d'estudis, la part de la població que declara saber parlar català s'estanca en un 30%, amb un ús intrafamiliar o quotidià anecdòtic, però amb una actitud molt positiva envers la llengua.

Però l'eixamplament urbanístic i l'explosió demogràfica van afavorir l'emergència d'una societat impersonal, desconnectada de si mateixa i fracturada. La tercera generació, nascuda entre el 1984 i el 2004, creix en aquests espais homogenis i despersonalitzats que componen els pobles i els municipis de la Catalunya del Nord. El 8% dels joves que han tingut la sort d'aprendre el català a l'escola l'han après com una llengua estrangera inutilitzable en el dia a dia, malgrat els esforços fets per sortir-la de l'escola. L'oferta cultural en llengua catalana també es va reduir i es va estereotipar entre fantasies memorials, conservadores i immobilitzades, que no poden competir amb la gran proposta de consum internacional. I la frontera, malgrat els avenços notables dels anys 1990 i 2010, queda ben impermeable als intercanvis culturals.

Per calmar un poc les grans manifestacions del 2015 contra la creació de la regió Occitània, els poders públics van crear l'Oficina Pública de la Llengua Catalana, que era llavors un vot del teixit militant des del principi del nou segle. Aquesta nova institució va néixer amb l'objectiu de tirar endavant l'ensenyament de la llengua —cap altra escola bilingüe va obrir entre el 2014 i el 2025—, i acompanyar les institucions en el procés de normalització de la llengua. Malgrat tot, aquesta estructura ha de treballar amb uns 300.000 euros —el preu d'un giratori—, finançament que revela una visió pròpia a la Catalunya del Nord: perquè si una gran part de la població està a favor de la llengua, dedicar-hi recursos financers és impensable. I, efectivament, entre el suport a l'ensenyament, les subvencions a les associacions i a la cultura popular i la seua aportació a l'Oficina Pública, el departament del Pirineu Oriental inverteix uns 0,54 euros per cada habitant (uns 268.000), mentre que el pressupost dedicat el 2023 a la comunicació era d'uns 2.035.000 euros, o sigui, més de 4 euros per cada habitant. A títol de comparació, i a població més o menys comparable, el pressupost de l'Oficina Pública de la Llengua Basca, per al País Basc francès, és de 4.700.000 euros.

El departament més pobre de l'Estat francès no inverteix, doncs, en la seua llengua, i els municipis nord-catalans, tampoc, tret de les "festes de la catalanitat" anuals, que es desenvolupen d'ençà d'aquests últims vint anys, i algunes petites iniciatives que es tradueixen més sovint en una forma de clientelisme associatiu que no pas en una veritable política sociocultural. L'any 2025, per compensar el poc suport que troben al seu país, les associacions de l'ensenyament es varen girar cap a la Generalitat, que acaba d'invertir més d'un milió d'euros d'ajudes a les escoles i ràdios, més d'uns dos euros per cada nord-

català, quatre vegades el pressupost dedicat pel departament: lluny de ser un aferrissament terapèutic, la llengua catalana és deixada en mort cerebral. La crisi del confinament i l'arribada de l'extrema dreta al poder han tornat a fer sorgir antics fantasmes del passat que hom considerava enterrats: la desaparició del català del carrer, la tallada de subvencions, el tancament de classes. D'altra banda, nous espectres sorgeixen, com els intents de blaverisme a la francesa del batlle de Perpinyà, i les seues declaracions que neguen la unitat de la llengua catalana, tot promovent una llengua rossellonesa diferent. Per cert, avui dia encara falten connexions de trens i d'avions entre Perpinyà, Palma i València, però els elegits semblen trobar-se fàcilment.

Aquestes declaracions podrien acabar sent anecdòtiques si el nivell de coneixença de la població respecte a la llengua, la cultura i el sentiment de lleialtat lingüística fossin alts. Però assistim a una població desarrelada, que no ho entén tot quan se li parla de català i de Catalunya. Les ajudes financeres distribuïdes per la Generalitat a grans reforços de comunicació; els professors de català, sovint originaris del Principat, i els productes lingüístics, importats sovint del sud de la frontera, deixen pensar, per a una part de la població, que la llengua catalana és una cosa d'espanyols. I és bastant irònic, perquè aquesta mateixa població es declara, sempre d'ençà dels últims 30 anys, a favor, la gran majoria, de l'ensenyament i la reconeixença pública d'aquesta mateixa llengua. La llengua ha acabat per ser un element militant, de "catalanistes", i que no té res a veure amb la "catalanitat" promoguda pels polítics locals, i hom pot ser català sense saber-ne res, de la seua llengua.

Així, a la Catalunya del Nord, la llengua catalana viu actualment un moment clau de la seua història. Entre transmissió, usos i identitat, polítiques nacionals i context demogràfic local, el català es troba en una cruïlla determinant. La quarta i última generació, nascuda entre el 2004 i el 2025, segurament comparteix un altre context lingüístic, i altres referents lingüístics. Entretant, les identitats regionals a França van guanyant terreny, sobretot entre les generacions més joves, i les seues percepcions encara s'han d'identificar. Bona notícia: l'Oficina Pública de la Llengua Catalana portarà, amb el suport de la Generalitat de Catalunya, la nova enquesta lingüística del territori, els resultats de la qual hauran de ser publicats aquest any. I dictaran els propers deu anys, i les polítiques que hauran de cuidar de la propera generació.

'Pas de patois pour toi'

Contràriament a nombrosos territoris de l'Estat francès, mai la llengua de la Catalunya del Nord ha estat considerada un patuès. Fet que ha pogut, sense cap dubte, contribuir a la seua conservació malgrat les polítiques agressives de l'Estat. Així, si els parlars occitans eren designats com a patuesos –'patois', fórmula que rebutja a la llengua la seua qualitat de llengua–, el català sempre ha estat reconegut com a idioma propi, fins a la seua variant rossellonesa. I aquesta reconeixença va poder contribuir a una certa creació literària, artística i científica al llarg dels últims segles. Així, d'Aristides Maillol a Claude Simon, premi Nobel de Literatura, el català a la Catalunya del Nord sempre va ser la llengua dels il·lustres del país.

L'Andalusia de França

Ja a partir dels anys vuitanta, els conflictes socials a la Catalunya del Nord es desapareixen. La fàbrica de nines Bella, última competidora europea de la Barbie

americana, tanca darrere un cordó de policia antiavalots, mentre que el crac i la cocaïna fan una entrada remarcable en la societat, el nombre d'agricultors cau de manera abissal, la demanda d'allotjaments socials fa eclosió, i l'extrema dreta guanya terreny electoral, a Perpinyà ciutat i als afores. Deu anys abans, el 1970, un representant de l'Estat profetitzava: "Serà difícil fomentar el dinamisme econòmic en un territori conegut per les seues vacances i el seu lleure." Catalans, tossuts i ganduls: els estereotips s'arelen. Avui dia encara, poders i empreses inverteixen exclusivament en el sol i la platja per promoure el territori.